

Pinsevandringa 2017 – nordsida av byen

■ GRUNDE HANNEMYR

Årets pinsevandring startet ved Risør kirke – datoen var 5. juni. Det var på dagen nøyaktig 156 år siden den store bybrannen i 1861 der 248 hus brant ned til grunnen. Kirka var et av få hus som ikke ble flammens rov, takket være stor innsats fra byens kvinner og menn. Dette kom selvsagt Lauritz Maartman Paulsen inn på, etter at «vandregeneral» Thorvald A. Garthe hadde ønsket alle de 285 frammøtte velkommen og forberedt dem på dagens vandring i deilig sommervær. Fokus for orienteringene var bedrifter og næringsvirksomheter. Den tidlige gudstjenesten var også godt besøkt av turfolk.

KIRKA Lauritz ga en fin oversikt over kirkas historie helt fra 1647 og fram til i dag. Den var egentlig tenkt plassert ute på Neset (Hukken), for der lå stedets kirkegård, og fire hjørnesteiner var lagt ned der kirka skulle ligge. Men ikke alle

Pinsevandringa starta ved Risør kirke etter gudstjenesten. 285 personer var med på turen. Lauritz M. Paulsen fortalte om kirka. Foto SRHL, JH 2017.

var enige om plasseringen, og på en mørk natt ble de fire hjørnesteinene flyttet. Dette tok stedets befolkning som et tegn fra Vårherre, og kirka ble bygget der den ligger i dag. Og takk for det! På Hukken har det to ganger vært branner som har ødelagt alle hus – første gang i 1716.

Kirka ble bygget som en enkel tømmerbygning, med tårn. I 1721 ble den «oppvegget», altså panelt både utvendig og innvendig. Lars maler fikk oppgaven med å male den utvendig. Den ble malt lys blå. I 1731 måtte tårnet tas ned, men et nytt ble satt opp i 1733, og i 1736 ble sakristiet bygd.

BUENE Nå gikk turen gjennom sentrum og ut til Holmen. På turkartet var det merket av en god del steder der det er eller har vært industri, og på Holmen tok Thorvald for seg de stedene vi allerede hadde passert. Først: «Reka», eller Risør Rekefabrikk, som lå nærmest sentrum av de gamle buene. Det er nå delvis parkeringsplass, delvis nytt leilighetsbygg, hvor Solsiden Legesenter holder til i underetasjen. Risør Rekefabrikk ble startet av Ingebret Terjesen i 1930-årene. Rekemajonesen de produserte var viden kjent og ble også tatt med i Forsvarets matprogram.

Langs Buene var det tidligere bare en smal gangvei forbi, slik at skutene kunne legge seg helt inntil og losse og laste via heiseanordninger ut fra lukene på Buene. Her ble det handlet med trelast. Kristian Thorsen og Jakob Aasbø er kjente eiere siste halvdel av 1900-tallet.

Risør Mek. Verksted eksisterte i om lag 100 år. Slippen ligger der fortsatt. Foto SRHL, JH 2017.

Risør Mekaniske Verksted ble opprettet i 1890 av Halvor Christoffersen med smie, verksted og båtslipp. Hans sønn, Severin Christoffersen, overtok i 1936 og drev helt fram til 1989. Selve slippet ligger der også i dag. Det er ikke få båter og motorer som her har fått nødvendig overhaling. Severin konstruerte også en del maskiner, bl.a. en skrellemaskin for finér til Finérfabrikken i Flisvika, en dreiemaskin for årer til Henriksens årefabrikk og en pussemaskin for møbler til Hødnebøs møbelfabrikk i Strandgata. Det som var et mekanisk verksted, er i dag pusset opp til bolig, og på en slik måte at huset fikk Bypleieprisen da det var restaurert.

På veien gikk vi forbi stedene der de tidligere badehusene hadde stått. Thorvald A. Garthe gikk kort gjennom historien:

1856 – Badehus i Steinvika anlagt av S. Finne.

1896 – Nytt badehus samme sted.

1921 – Badehuset flyttet til Veierodden. Revet i 1966.

1995 – Forsøk på å etablere et nytt badehus, uten å lykkes. De innsamlede midler, kr 20 000, ble gitt til Sagjordets Venner og ble brukt til opprustning av friluftsområdet.

HOLMEN Holmen er et stort kapittel i byens historie. Peder Andreas Rasmussen begynte å jobbe der i 1947. Han tok oss med på en lang reise helt tilbake til da brødrene Mads og Anders fra Randvik flyttet handelen med trelast fra Sandnesfjorden til Holmen. Dermed var grunnlaget lagt for det lille tettstedet Risør. I 1620 overtok Isak Lauritzen Falch, som drev sagbruk og utførsel av trelast. I 1650-årene ble det anlagt et batteri, en kanonfestning, som flere ganger senere ble utbygd. I 1796 kjøpte Henrik Carstensen den lille øya og anla et skipsverft.

Peder A. Rasmussen fortalte om de mange virksomhetene som hadde holdt til på Holmen. Foto SRHL, JH 2017.

Senere kom Stian Herlofsen Finne. I 1920-årene overtok familien Juell. Nils Juell ble etter krigen avløst av sønnene Leif og Finn Juell. De bygde båter i stål. På denne tiden var det også en ganske stor tørrdokk på Holmen. Den kunne fylles med vann og senkes slik at båter kunne kjøre inn i den. Så pumpet en vannet ut igjen, dokken hevet seg og skipet sto tørt og godt inne i dokken. Dermed kunne

en foreta reparasjoner og vedlikehold på skroget. Denne driften fortsatte fram til 1963. I 1971 kjøpte Wisbech Refsum Holmen. Den ble da skutt flat – batteriet ble borte, og det ble satt opp den store hallen som står der i dag. Deretter overtok Lindstøl Skips- og Båtbyggeri stedet og bygde hurtiggående passasjerbåter i glassfiber en del år.

SKOMAKERSKJÆR Neste sted vi så underveis på turen, var Skomakerskjær. Thomas Juell kjøpte Skomakerskjær i 1930 og etablerte slipp der. I dag er det familien Kirkedam som eier stedet og fremdeles driver slipp. Det kan tas opp båter inntil ca 55 fot. På Skomakerskjær forliste «Latona» en oktobermatt i 1894. Den kom fra Le Havre og skulle til hjemmehavn i Risør. Den kom inn Stangholmsgapet og skulle ankre opp i Hellerskilen. Akkurat den natten var lykten på Skomakerskjær slukket, og «Latona» gikk rett på utsiden av skjæret. Hele Risør våknet av det forferdelige brakket dette medførte.

BUVIKA På vei til Buvika passerte vi stedet der det tidligere sto en skifabrikk. Knut Strømstad¹ anla skifabrikk her i 1926 og drev denne i 42 år til 1968. Da hadde plastskiene erobret markedet. Bygningen ble revet i 1974.

I Buvika ligger det en markant, gulmalt bygning – det er «Vatikanet». Denne ble i 1745 bygget av Gjert Isaksen Falch som sommerbolig. På 1900-tallet ble den ombygd til fire leiligheter, og fungerte i mange år som aldershjem for sjømenn. I

I Buvika orienterte først Dag Hødnebo om virksomheten i lokalene til Varmeelektro – det som nå er ombygd til leiligheter – og om produksjonslokalene til ALNI Møbler, som seinere Hødnebo Møbler hadde. Etterpå fortalte Ole Jacob Broch om Risør Trebåtbyggeri. Foto SRHL, JH 2017.

¹ Se artikkel i Historielagets årbok 2009.

2003 ble bygningen kjøpt av Barbro Printzell og Oddvar Halvorsen og rehabilitert på en slik måte at de mottok Olavsrosa for dette. I dag inngår de fire leilighetene i «Det lille hotel».

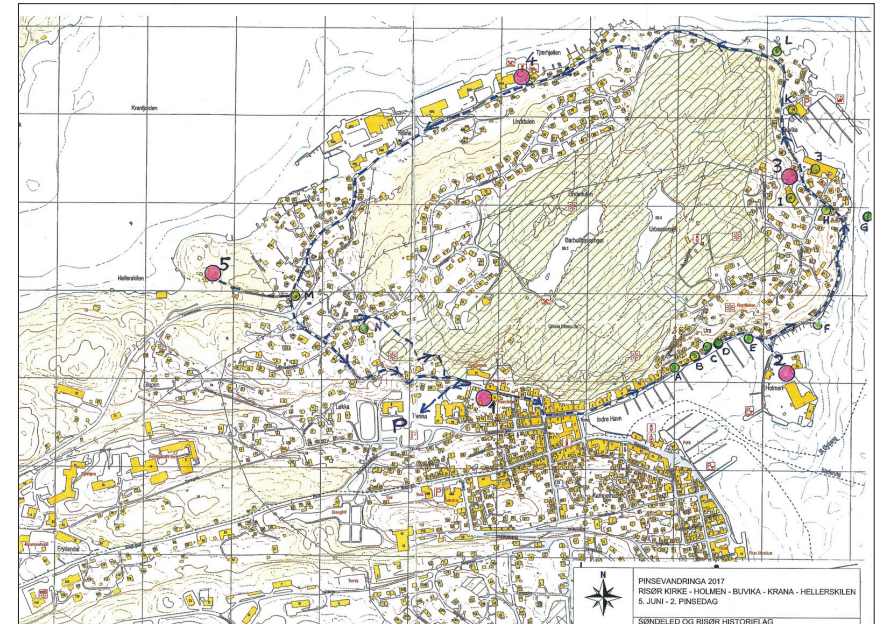
Nå ble ordet gitt til Dag Hødnebo. Først tok han for seg det nylig ombygde fabrikklokalet til Varmeelektro, som nå er blitt Almelunden Boligsameie. Det var Gerd og Rolf Endre Pedersen som satte opp dette bygget i 1962, hvor de produserte lysarmaturer fram til 1975. Da overtok Agder Produkter som også produserte armaturer, men spesialiserte seg på kabelgater til Volvo busser. De vokste ut av lokalene og flyttet. I 2006 kjøpte Hødnebo lokalene og leide ut til Falck Produkter. De forlot lokalene i 2015, og da kom tegningene på bordet til det som i løpet av 2016 ble ti leiligheter.

Dag Hødnebo orienterte også om bygget nede ved sjøen, møbelfabrikken, som de selv drev i lokalene som tidligere hadde huset ALNI Møbler. Almar Nilsen overtok i 1960-årene en bygning av Olaf Hasaas og startet produksjon av stål-rørmøbler. Stoler og bord ble veldig populære og ble solgt over hele landet. Da etterspørselen etter hvert dabbet av, etablerte Almar Nilsen etter datidens målestokk en stor møbelbutikk i lokalene. Men i 1993 var også dette eventyret slutt. I 1994 kjøpte Hødnebo Møbler bygget og drev stopping av møbler der fram til 2001 da lokalene ble for små og de flyttet til Akland. Dermed ble lokalene i Buvika gjort om til kontorer og utstillingslokale. Etter Hødnebos avvikling i 2011 har lokalene stått tomme.

Her i Buvika ligger også Risør Trebåtbyggeri, og Ole Jacob Broch hadde en gjennomgang av denne historien. I 1934 etablerte Hans Skalvik og Olaf Nordli et båtbyggeri og en slipp her. I 1949 kom Ingebret Ellingsen inn i stedet for Olaf Nordli, og sammen med Skalvik drev han fram til 1960. Da kjøpte Nils Raahauge stedet, rev ned det gamle og bygde ei ny bu på 250 m² med slipp. Der produserte han den kjente plastsjekta Risør 23 og også Risør 27 fram til 1976. Da var stedet blitt for lite for han, og sammen med Tore Nilsen flyttet han til Lisanden i Laget. Ottar Karlsen leide deretter lokalene til opplag og reparasjoner. I 1979 kom Ole Jacob Broch sammen med tre andre og startet Risør Trebåtbyggeri. I dag er det helt umulig å få økonomi i å bygge nye båter i tre, så driften er lagt om og rettet mot reparasjoner og spesialoppdrag. De sju ansatte

På Sagjordet fortalte Petter Norberg om Møllers Seilmakerverksted som vi nylig hadde passert ved Leirgropa. Foto SRHL, JH 2017.

Turruta i år var på 4,5 km og gikk fra kirka rundt Buvika og Krana. De rosa punktene er stopp med orienteringer. Bokstavene markerer steder og virksomheter som ble omtalt. Tegning: Thorvald A. Garthe 2017.

- 1** Risør kirke
  - 2** Holmen
  - 3** Buvika
  - 4** Krana – Sagjordet
  - 5** Hellerskilen
- A** «Reka»
  - B** Buene
  - C** Risør Båtsenter (før flytting til Krana)
  - D** Risør Mek. Verksted
  - E** Badehus 1856 - 1896
  - F** Badehus 1921 - 1966
  - G** Skomakerskjær
  - H** Strømstads skifabrikk
  - I** Varmeelektro
  - J** ALNI/Hødnebo
  - K** Risør Trebåtbyggeri
  - L** Møllers Seilmakerverksted
  - M** og **N** To lokaliseringer til Kvernviks Sementstøperi

har spesialisert seg på fresing av profiler. Bølgeveggen på Kilden kulturhus i Kristiansand og utsmykking på Sam Eyde videregående skole i Arendal er to eksempler på vellykkede oppdrag de har hatt.

MØLLERS SEILMAKERVERKSTED Nå gikk veien videre mot hovedrasten på Sagjordet på Krana. Et lite stykke etter Buvika, før Leirgropa, passerte vi det tidligere Møllers Seilmakerverksted. Seilmakerverkstedet er revet og erstattet av en nylig

bygd enebolig. Her holdt familien Møller til i mange år, kunne en av etterkommerne, Petter Norberg, fortelle. Sent i 1890-årene kom forfaren til Risør fra Schwerin i Tyskland og giftet seg med ei jente fra Risør. Han seilte skipper i mange år, men da hans kone eide eiendom på Grønnholmen, startet han først opp et seilmakerverksted der. Dette var jo et veldig tungvint sted å drive fra, så da sjansen bød seg, etablerte han seg i Buvika i 1932. Her ble det bygget seil-loft, og sønnene fulgte opp i båtbransjen, både Kjell, Kåre, Johannes og Bjarne. De drev både med seil og rigg, og hadde bl.a. alt vedlikehold av banen som frak-tet tremasseballer på Krana. De var kjent for å ha gode seil som kunne konkur-rere med Hovdan og andre.

LEKERØYA Møller hadde også en god kunde i Redningselskapet som holdt til på Lekerøya. Der hadde de base for reparasjon og vedlikehold av sine skøyter. På Lekerøya hadde Ånon Kittelsen sitt båtbyggeri. Dette ble startet i 1943 og holdt på til 1969. Han hadde også en god kunde i Redningselskapet. Han overtok lokalene etter Lillebom Dampsgag og Høvleri, men bygde etter hvert nye lokaler. Hos Ånon var det ti mann i arbeid på det meste. I tillegg til reparasjoner bygde han en del flotte seil- og motorbåter.

TIL HØYRE: «Det er et faktum at store deler av Risør har levd av Krana som industriområde i flere hundre år». Victor Norman ga innblikk i Kranas historie fra den første virksomheten i 1730 med Fürst's skipskran til nedleggelsen av Risør Træmassefabriker i 1978. Foto SRHL, JH 2017.

UNDER: Hovedrasten var på Sagjordet hvor det tradisjonen tro var loddsalg og gratis søsterkake. Foto SRHL, JH 2017.

Interiøret i Mudderbua, der Risør Ro- og Padleklubb holder til med sine båter. Foto SRHL, JH 2017.

KRANA Victor Norman fikk nå ordet og tok for seg Kranas historie i korte trekk. Det er et faktum at store deler av Risør har levd av Krana som industriområde i flere hundre år. I 1730 bygget Valentin Fürst en skipskran på gården Korstvedt, herav navnet. Det dannet seg etter hvert et lite samfunn omkring dette verftet. Kranstykket ble innlemmet i Risør by på slutten av 1700-tallet. I 1864 opprettet Prebensen et sagbruk som varte i 30-40 år. Han hadde også et mindre sagbruk på Korshavn, og tidlig på 1900-tallet bygde firmaet nye dampsgager på Lekerøya og Tjærehjellen. Men i 1910 var det slutt. De neste 10-15 år var økonomisk sett et lavmål i byens historie. Men i 1925 kom Ragnvald Blakstad og bygget Risør Træmassefabrik, på den tiden den største i Norge. Her ble det produsert tremasse til avisepapir i England. Dette var i mange år ryggraden i Risør. Fabrikken hadde sin storhetstid fra 1945 til 1970. Den siste utskipningen skjedde 13. oktober 1978.

Viggo Larsen fortalte om det som skjer på Krana i dag. Vi nevner her kort IMS som produserer vanntette ståldører til skip, Risør Båtsenter med salg, service og opplag av båter, og Br. Ellefsens bilverksted.

Den gamle Mudderbua ligger inntil Sagjordet. Olav Fismen fortalte om Risør Ro- og Padleklubb som holder til der. Det ble også anledning til å se lokalene.

HELLERSKILEN Etter hovedrasten på Sagjordet med loddsalg og gratis søsterkake, var vi kommet til siste post på programmet, Hellerskilen, en eiendom som ble etablert så tidlig som 1756. Her har vært flere eiere, bl.a. Valentin Fürst, Henrik Carstensen og Thomas Thiis. Sistnevnte bygde 14 seilskuter her. Flere eiendommer er skilt ut fra den opprinnelige gården. Herman Jensen kjøpte gården i 1895

som sommersted. Han bodde med familien i Tangengata, men om våren flyttet han med tjenestepiker og husholderske til Hellerskilen. Den gang var det ingen plener, alt ble dyrket. Etter ham kom sønnen Christian Wintermark, og da hans sønn Herman døde i 2007, overtok nåværende eier Christian Wintermark stedet på 180 dekar. Vann ble lagt inn på 1970-tallet. Her var badehus med egne avdelinger for kvinner og menn. Kvinnene kunne svømme ut fra en trapp som gikk ned i vannet, mens mennene måtte stupe eller hoppe uti. Herman Jensen startet i sin tid Risør Telefonselskap med sentral i Tangengata. Han hadde selvsagt telefonnummer 1. Christian Wintermark fortalte også om den store melbua på sørsida av bukta som var lager for finknust steinmel fra virksomheten som ble drevet ved Gjernes Mølle.

KVERNVIKS SEMENTSTØPERI På veien til byen gikk vi forbi det tidligere Kvernviks Sementstøperi nær Krantoppen. En av barnebarnas ektefeller, Terje Syvertsen, fortalte om dette. Det var Anna og Johan Kvernvik som i 1938 startet produksjon av takstein, bygningsblokker, kummer og lokk. De hadde åtte barn, seks sønner og to døtre. En av sønnene, Ragnar, etablerte seg med sandtak i Brekka og skaffet sand til støperiet. Tidligere måtte de hente sand i Gjerstad. Etter hvert begynte de også å tilby støping av såler til hus, muring av piper og oppsetting av grunnmurer. Det var jo en voldsom byggeperiode i 1950- og 1960-årene. Tenk på at alle disse lassene med sand ble lastet for hånd! Bedriften la ned i 1975.

Etter å ha passert sementstøperiet fikk vi et flott skue utover byen fra toppen av Krantrappene.

Siste stopp var Hellerskilen der Christian Wintermark fortalte om stedets historie.
Foto SRHL, JH 2017.

Forfatterne 2017

Arndt, Alf E., (1908-1973), vokst opp i Risør. Cand. pharm. Innehaver av Risør Apotek. Bodde i Risør.

Broch, Ole Jacob, f. 1954 i Bergen. Trebåtbygger, startet Risør Trebåtbyggeri i 1979. Forfatter av boken «Trebåten. Klink, kravell, reparasjoner og kaldbaking». Bosatt i Risør.

Christiansen, Øyvind, f. 1944 i Risør. Etter realskole og et par år til sjøs har han vært i familiefirmaet i mer enn 50 år. Bor i Risør.

Grudal, Bernhard, f. 1928 i Søndeled. Tømrer. Nå bosatt i Kristiansand.

Gundersen, Sven R., f. 1946 i Risør, oppv. på Lindstøl. Ingeniør og sosionom, Göteborg. Sikkerhets-/HMS-sjef, plattformsjef Gullfaks/Statoil, nå pensjonist. Hus på Søndeled. Bor på Bru, Rennesøy.

Halvorsen, Dag, f. 1944 i Risør og oppvokst der. Adjunkt, var lærer ved Risør ungdomsskole. Har nå pensjonistjobb som bussjåfør. Bosatt i Risør.

Hannemyr, Grunde, f. 1944. Lærer med tilleggsutdanning i kroppsøving og spes. ped. Arbeidet i 30 år som lærer i Oslo og Risør. Medlem av årbokkomiteen. Bor på Hannemyr.

Hødnebo, Kjell, f. 1952 i Risør, oppvokst og bosatt i Oslo, er mye på «Flaten», Krana. Dr. Art. i historie ved Universitet i Bergen. Seniorrådgiver i Utenriksdepartementet.

Johansen, Erik Sanness, f. 1937 i Oslo, bosatt der. Tidl. disponent. Styreleder/styremedlem i flere firmaer. Morfar fra Sandnes. Feriebolig ved Sundet, Nipe. Trofast bidragsyter til årboka.

Johansen, Odd Fr., f. 1946. Oppvokst på Stathelle, bosatt i Grimstad siden 1975. Bibliotekarutdannet. Skrevet mange lokalhistoriske artikler fra Stathelle og Grimstad, nå også fra Søndeled.

Johansen, Olga Røed, f. 1947. Født og oppvokst på Rød. Enhetsleder i oppvekstsektoren i Grimstad kommune, nå pensjonist. Har overtatt barndomshjemmet på Rød. Bosatt i Grimstad.

Kristensen, Reidar, f. 1950 i Søndeled, vokst opp på Sildnes, Sevik. Konstruktør/prosjektmedarb. i flere større bedrifter i distriktet, bl.a. Saxlund, RSM og Bandak. Nå pensjonist. Bur på Sildnes.